

## ПОЗАДИНСКА И САНИТЕТСКА СЛУЖБА

### ПРИЛАГОВАЊЕ РОВОВСКОМ РАТОВАЊУ

У Адашевцима се указала прилика да се позадинска и санитетска служба реорганизују и тако учине ефикаснијим и припремљенијим за снабдевање јединица, указивање здравствене заштите и учешће у наредним сложеним окршајима. Главну бригу у реорганизацији имао је Алекса Вуковић, вешт организатор, цењен и поштован, не само у Првој коњичкој већ и у јединицама којима је садејствовала и помагала у низу мањих и већих борби. Њему су свесрдно помагали помоћници Рајко Панић, Милан Орел и Живко Прокић. Командант бригаде Срећко Стојадиновић, политички комесар Карло Шуман, њихови заменици Бошко Каралић и Буро Шаиновић и начелник штаба Стево Борота добро су знали шта значи уредно снабдевање и здравље људи за борбену готовост Бригаде и својски су подржали Вуковићеве замисли и предлоге за побољшање рада поменутих служби. Он је именован за команданта позадине Прве коњичке, а његови дотадашњи помоћници за интенданте. Рајко Панић је био интендант за интендантске послове целе бригаде, Милан Орел интендант за исхрану и Живко Прокић интендант за одећу, обућу и гарнизонску опрему. У првом дивизиону на дужности интенданта налазио се Коста Анић, а у Другом дивизиону Владо Павковић. У Команди позадине постојали су референти санитетске и ветеринарске службе: Мирко Зорић и Слободан Велимировић. Постојао је и референт за наоружање. Да би обезбедио да Команда позадине у целости добро функционише, командант Алекса Вуковић је предузео мере да се формира Позадински ескадрон, који су сачињавала четири вода бораца. Командир ескадрона постао је Јово Новаковић, а политички комесар Јован Пјевац. Командир вода за везу био је Васо Вуковић, а по-

литички делегат Дане Торбица. У Пратећем воду за командира је постављен Виктор Фурда, а за политичког делегата Милутин Нововић. Заштитним водом командовали су Лазо Рамић, командир, и Ивица Гољачки, политички делегат. У Позадинском воду дужност командира је вршио Стево Поповић, а дужност политичког делегата Чедо Радовановић Козак.

Занимљиво је сагледати неке специфичне послове у јединицама и радионицама Команде позадине. Позадински вод, на пример, имао је десетину искусних и вредних куvara. Десетином је командовао економ Мирослав Тодоровић, зналац куварског заната и вешт у набављању животних намирница. У спретности у припремању војничких јела издвајали су се главни куvari Лазо Медић и Василије Глигоров. Командир и политички делегат вода били су задовољни радом десетине куvara и њихових помоћника. Искусни кројач Милутин Стојановић руководио је радом Кројачке радионице и настојао да се обимни послови на време заврше. Његови помоћници били су вешти и приљезни кројачи Петар Дошен и Иван Јовичић, спремни да раде дању и ноћу да би коњаници имали солидне униформе. Радионица је најчешће била пренатрпана војничком одећом коју је ваљало што пре окрпити, прекројити и пристојно припремити за ношење. У таквим приликама тражено је да кројачи дивизиона помогну у завршавању посла. Они су тако, с времена на време, долазили у радионицу и њихова помоћ је била од изузетне важности. Руководилац Сарачке радионице, за поправку и израду коњске опреме, био је Марко Гвоздић, а његови сарадници били су Миле Аксентијевић, Маринко Јокић и Радован Мијатовић. Пословима у Ковачко-поткивачкој радионици руководио је Милан Шабановић, добар занатлија и организатор рада. У документима је сачувано да су у поменутој радионици радили, поред осталих, вешти ковачи и поткивачи Милан Рајковић, Илија Ракић, Спиرو Милојевић, Илија Дракулић и Власта Митровић. Њихов главни посао био је да поткивају коње, да им замењују истрошене потковице и тако их припреме за дуги кас и напорно галопирање у маршевском и борбеном поретку. У Механичкој радионици, чијим је радом руководио Илијас Рацић, направљано је разно оружје, од пиштоља и пушака до аутомата, пушкомитраљеза и минобацача. У отклањању кварова на оружју, поред Рацића, зналачки су радили Филип Главаш и Стеван Девић. Борци и руководиоци ценили су њихово оружарско умеће и нису заборављали речи хвале. У Обућарској

радионици, на челу са Славком Шабановићем, било је пуно посла. Обућари Вукашин Бујагић и Божидар Данчуловић свакодневно су поправљали и крпили обућу коњаника. Посла је понекад било превише и малобројни обућари, и поред изузетног залагања, нису стизали да га правремено заврше. Стога су обућари дивизиона долазили у Обућарску радионицу да помогну друговима да се посао на време заврши.

Позадинско обезбеђење у Првој коњичкој бригади било је сложен и одговоран посао низа чинилаца. Поред снабдевања разним борбеним потребама бораца у дивизионима и ескадронима, исхрана и опремање коња било је напоран и непрекидан рад команданта позадине, интенданата, њихових помоћника и осталих коњаника. Само добром организацијом и функционисањем позадинских и снабдевачких органа Бригада је могла бити спремна за разнолика дејства и постизање задовољавајућих борбених резултата.

У бригадној интендантури радили су складиштари оружја, људске и сточне хране, одеће и обуће. Они су, поред наведеног посла, били задужени да брину о своме јахаћем коњу и личном оружју. Да би се разне материјалне потребе правремено допремале на линију фронта, у места у којима су биле мање коњичке јединице, затим из армијске и дивизијске интендантуре, бригадна интендантура је располагала са 60 запрежних кола и више товарних коња. Запрежна кола и товарни коњи стално су били упрегнути, највише у преношењу кабасте хране и остале хране за близу хиљаду коња, затим људске хране и осталих материјалних средстава. Поред тога, запрежна возила и товарни коњи преносили су одећу, обућу и коњску опрему из радионица на положај јединица и обратно.

Ред је поменути и месаре чија имена, на жалост, нису запамћена. Они су бринули о живој стоци и снабдевању јединица месом и сувомеснатим прерађевинама. Снабдевање је понекад попримало специфичне облике и отежано је остваривано у приликама кад су поједини дивизиони, ескадрони и водови дејствовали у тешко проходним, поплављеним Босутским и Спачванским шумама и позадини борбеног распореда непријатеља. Отуда се у извештајима неких јединица могу наћи приговори да снабдевање није најбоље организовано, али се прећуткују бројне тешкоће које су то онемогућивале. Дивизиони и ескадрони, одвојени од својих пребивалишта када су извршавали борбене задатке, самостално су решавали сопствено снабдевање животним намирницама и осталим борбеним по-

требама. Најчешће су то решавали nanoшењем удара противнику, запленом хране за коњанике и коње, оружја, муниције и осталог.

Понекад је недостатак запрежних возила решаван мобилисањем сеоских запрега - санки - највише у зимском времену, када је веће количине сточне хране, у кратком року, требало допремити јединицама на истуреним борбеним положајима. И овом приликом треба напоменути да су мештани сремских села, у којима су боравиле јединице Прве коњичке бригаде, од срца помагали да се њени борци и руководиоци пријатно осећају. Коњаници су им се најбоље одуживали спречавајући продор непријатеља у њихова села.

### БРИГА О ЗДРАВЉУ БОРАЦА, ЈАХАБИХ И ТОВАРНИХ КОЊА

У Првој коњичкој бригади, за време борби и затишја, свакодневно се бринуло о рањеним и оболелим борцима и руководиоцима, о побољшању хигијенских прилика, превентивним и осталим здравственим мерама. При том су коришћена раније стечена и проверена искуства, не само у Првој коњичкој, већ и у осталим бригадама, дивизијама и Санитетском одељењу Прве армије. У извесним приликама, када је Штаб бригаде непосредно био потчињен Штабу Прве армије, бригадна санитетска служба природно је била упућена приликом решавања низа здравствених питања на претпостављене санитетске органе, који су јој помагали у раду и оспособљавању. У том циљу предузимане су кадровске и остале мере да организација здравственог посла буде, за тадашње ратне прилике, на задовољавајућем и што вишем стручном нивоу, те да се стално побољшава. На челу санитетске службе налазио се лекар Мирко Зорић, а његов заменик је био Петар Павлица. Обојица су имали знатног искуства у збрињавању рањеника, оболелих и промрзлих бораца и ништа нису препуштали случају и природној отпорности организма. Напротив. Предузимали су хитне мере да се тежи рањеници прописно припреме за транспорт и одвезу у болницу. Јединице Прве коњичке, на срећу вешто су ратовале, тактизирале и избегавале оштрину непријатељских напада па нису имале знатнијих губитака у живој сили и наоружању. Такви борбени исходи резултат су претходних добрих припрема борбених окршаја и умешности упуштања у сударе са непријатељем.

У сваком воду надазио се један болничар и двојица носача рањеника, у ескадрону само болничар, а у дивизиону референт санитета. Имена водних болничара и носача рањеника нису позната јер им то није била стална дужност, већ их је командир вода одабирао да привремено збрињавају рањенике, полазећи од тренутног борбеног задатка и процене да ли ће губитака уопште бити. Таква пракса показала се изузетно корисном, јер је већина бораца завршила практично указивање прве помоћи и отпремања рањеника даље од ватрене линије. У време извођења већих борбених напада, у зависности од стварне потребе, у појединим водовима одабирана су два или више болничара и носача рањеника. Занимљиво је напоменути да у Првој коњичкој, за разлику од осталих бригада, није било девојака болничара и санитетских референата. За то су, вероватно, постојали објективни разлози, али је неопходно подсетити да су јануара 1945. године, заузимањем Санитетског одељења Прве армије, на челу са начелником др Војиславом Букићем, девојке ослобођене дужности болничара у водовима и четама у свим јединицама на Сремском фронту, да су њихову улогу преузели мушкарци, претходно оспособљени за одговорну и хуману дужност. Њиховим радом, о чему сведочи сачувани извештај, написан 4. марта 1945. године, Санитетско одељење Армије није било сасвим задовољно. У њему се тврди: »... Болничари нису још достигли своје другарице, које су смењене, нарочито у погледу пожртвованости, храбрости и оданости у свом послу... «<sup>17)</sup>

Таква констатација не може се односити на болничаре у Првој коњичкој из простог разлога што девојке, у њеним јединицама, нису биле на болничкој дужности, тако да нема места поређењу.

Болничари у коњичким ескадронима имали су нешто сложенију улогу. Били су руководиоци болничара и носача рањеника у водовима, бринули су да сваког борца оспособе да пружи прву помоћ рањеном другу и да га извуче са бојишта. Предузимали су хитне мере да се рањеници, после указивања неопходне помоћи, хитно отпреме у бригадно превизијалиште. У тој хуманој мисији многи су се излагали опасности да изгубе живот, али нису узмицали. Поред збрињавања рањеника ескадронски болничари су носили терет посла у време затишја и у местима биваковања, у лечењу лакших телесних повреда, чирева, у отклањању убоја ногу и назеба. Они су водили бри-

<sup>17)</sup> У рововима Сремског фронта, страна 323.

гу о одржавању чистоће у иросторијама у којима су коњаници боравили и спавали, организовали прање рубља, дезинфекцију одеће у партизанским бурадима. На тај начин спречавана је појава ширења пегавог тифуса и осталих заразних болести. Болничари су водили рачуна о хигијенском припремању хране, прању и дезинфекцији кухињског посуђа. Појава заразне жутице, подмукле и тешко излечиве болести, болничаре је обавезивала да борце упозоравају да је то болест прљавих руку и занемаривања укупне хигијене. Иван Бошић је забележио шта се налазило у санитетској торби ескадронског болничара: завој за прву помоћ, пакетић стерилне газе, бочица јода, мало вате, троугласта марама, кесица хипермангана у праху, болничке маказе, пинцета, дашчана удлага и добро наоштрени ножић.

Дивизионски референти санитета, у време вођења мањих и већих борби, имали су задатак да прихватају рањенике, донете са ватрене линије, да им укажу неопходну помоћ и одмах их упуте у бригадно превијалиште. Они су, поред тога, имали сталну обавезу да брину о неговању и опоравку реконвалесцената, тек пристиглих из болница, којима није било нужно болничко лечење и зацељивање рана. Приликом промене положаја и места боравка дивизиона, њиховог размештаја у хигијенски недовољно испитаним новим пребивалиштима, референти санитета водили су рачуна да коњаници не залазе у куће, у којима је било оболелих, нечистоће и гамади без обзира на љубазне понуде домаћина. Здравствено неподесне куће референти санитета правовремено су обележавали прописним болничким ознакама и тако упозоравали да се оне заобиђу. Дивизионски референти санитета Милош Јакшић и Велимир Димитријевић добро су сарађивали са референтом бригадног санитета Мирком Зорићем и замеником референта санитета Петром Павлицом. Њихова сарадња, другарство, међусобно разумевање, највише је долазило до изражаја у припремању и примени превентивних здравствених мера, у збрињавању и лечењу рањеника и оболелих бораца Прве коњичке бригаде.

У командном смислу референт бригадног санитета непосредно је био потчињен Штабу бригаде и за свој рад одговарао је команданту и начелнику Штаба бригаде. Руководилац ветеринарске службе др Слободан Велемировић био је потчињен команданту позадинске службе Алекси Вуковићу, реферисао му је о стању здравља коња, предузимању низа превентивних

мера да се спречи појава опаке сакагије, ждребећака, шуге и осталих сточиих заразних болести. Њему су помагали ветеринарски болничари Радован Сараловац и Милинко Иванковић.

У ескадронима и дивизионима, речено је, није било девојака болничарки и референата санитета. У бригадном превијалишту, међутим, прилежно су радиле четири болничарке, зналачки превијале рањене коњанике и испраћале их у дивизијску болницу.

## ФОРМИРАЊЕ ТРЕЕГ ДИВИЗИОНА

Штаб бригаде непрестано је желео да се повећа ударна и ватрена моћ ескадрона и дивизиона. У тражењу најповољнијег решења командант, политички комесар, њихови заменици и начелник штаба бригаде дошли су до заједничког става да је најбоље формирати Трећи дивизион, наоружан тешким оружјем, чији би се ескадрони могли придодавати јединицама Првог и Другог дивизиона, када изводе нападе на непријатеља, да појачају њихову ударну и ватрену моћ. Корисну замисао требало је и практично реализовати. О свему је обавештен Штаб Прве армије и затражена је његова сагласност да се приступи послу. Уједно је предочено да Прва коњичка бригада нема довољно тешког наоружања и да јој у томе треба знатна помоћ. У свему томе није заобићен и Штаб Шесте личке пролетерске дивизије, под чијом се командом у то време налазила и Прва коњичка. Повољни одговори подстакли су Штаб бригаде да се својски прионе послу, изврше темељне припреме и формира Трећи дивизион. Дивизион се могао састојати од два ескадрона: митраљеског и минобацачког, али је далеко теже и сложеније било обезбедити командни и политички кадар. С обзиром на специфичност Прве коњичке, тренутно се није могло рачунати на помоћ у кадровима из других јединица и једино је преостало да се изван број војних и политичких руководилаца издвоји из састава два постојећа дивизиона и позадинских јединица. Штабови дивизиона обавештени су о предстојећим пословима, затражена је њихова подршка и помоћ. Разумевање није изостало, али постојали су и приговори да се очекивало да ће дивизиони кадровски јачати, а никако бројно слабити. Командант бригаде и начелник штаба, у сарадњи са осталима, припремили су предлог командног и политичког кадра за будући дивизион и ескадроне,

то образложили Штабу бригаде, те није било разлога да се не усвоји. Командант дивизиона постао је Милош Јакшић, политички комесар Перо Танкосић, заменик команданта и уједно командир ескадрона Душан Карановић, заменик политичког комесара Душан Иванковић, обавештајни официр Милорад Малетић, секретар организације Скоја Саво Радовац, интендант Коста Анић, референт санитета Милка Јакшић и ветеринарски болничар Милинко Ивановић. За командира Првог митраљеског ескадрона постављен је Душан Карановић, за комесара Милун Младеновић, за заменика командира Тодор Дурбаба и за заменика политичког комесара Никола Поповић. Командири и делегати водова били су Милан Угрица, Дане Торбица, Лазар Мандић, Михаило Гузина, Радован Стефановић и Бидо Ајетовић. У Другом минобацачком ескадрону командир је постао Буро Радовић, политички комесар Живко Тијанић, заменик командира Раде Степановић и заменик политичког комесара Петар Вишекруна. За командире и делегате водова постављени су Душан Пајевић, Даворин Влах, Јагош Остојић, Младен Јовановић, Фадил Башић и Никола Јерковић.

Дивизион је постројен на замрзлој сеоској утрини, нешто јужније од руба ушореног села, борцима и руководиоцима прочитана је наредба о формирању њихове јединице, постављењу команданта, командира, политичких комесара и делегата водова... Формирању дивизиона присуствовали су командант, политички комесар и остали чланови Штаба бригаде који су команданту, политичком комесару, њиховим заменицима и осталима пожелели пуно успеха у предстојећим борбама. А за борбе, садејство са осталим дивизионима, тек се требало наоружати и оспособити за руковање тешким митраљезима и минобацачима. Разумевањем и предусретљивошћу Штаба армије, Првој коњичкој бригади, односно њеном Трећем дивизиону, додељени су митраљези типа »максим«, совјетске производње и минобацачи калибра 82 милиметара. Коњаници су задржали и лично аутоматско оружје, пушке и пиштоље. Обука бораца у руковању и употреби тешких митраљеза и минобацача извођена је плански и студиозно. Водило се рачуна да се обука изврши квалитетно, у што краћем року. Свакодневно се радило по крилатици: »Више зноја, мање крви«. Борци су знали да борбена вештина, умешно и оптимално коришћење тешког и осталог оружја, значе чување сопствених и туђих живота и успешно савлађивање непријатеља.



Интензивна обука нишанција, послу-жилаца и осталих трајала је до мрака, уз краће одморе, и резултати нису изостали. Међу предавачима се истицао један црвеноармејац, наредник, Николај, који је добровољно дошао у Прву коњичку, зналац свог заната, убедљив када говори о својствима митраљеза »максим«, његовом дејству и како се оно изводи. Коњаници, митраљесци, без трептаја су слушали објашњења и поуке су добро памтили. Душан Карановић, командир ескадрона и уједно заменик команданта дивизиона, свакодневно је обилазио водове, стицао увид како се сложена обука изводи и није шкртарио да највредније похвали. Николају је понуђена дужност командира вода, али је он то одбио објаснивши да га више привлачи да командује митраљеским одељењем и остане нишанција на »максиму«. За десетак дана нишанције и послужоци потпуно су овладели тешким митраљезима, међусобно се такмичили да се још више усаврше и нестрпљиво очекивали да се истакну у некој борби. Командир и политички комесар ескадрона известили су команданта дивизиона да се може рачунати да су посаде девет тешких митраљеза спремне за увођење у окршаје у свако доба дана и ноћи.

Обука минобацачлија одвијала се такође према утаначеном плану. Командир Буро Радовић и политички комесар Живко Тијанић тражили су да командири водова Душан Пајевић, Јагош Остојић и Фадил Башић своја искуства свакодневно преносе командирима одељења и осталим минобацачлијама. Њиховој приљезности није се могло приговорити јер је провером знања обучаваних утврђено да су добро овладели употребом поверених оруђа. Упоредо са интензивном обуком, коњаници су навикавани да копају ровове и заклоне за себе и тешка оруђа. Копала се смрзла земља на заравни, лево од друма, између Адашеваца и Моровића. Борци су се такмичили ко ће пре ископати сигурне заклоне, митраљезе и минобацаче поставити у удубљења да буду заштићени, а прецизно дејствују и ометају наступање непријатељских јединица. Вежбање копања ровова и заклона навикавало је борце и руководиоце да тако чине када се нађу на ватреној линији, суочени са нападацима. Свестранија обука је тражила да се коњаници навикавају и оспособљавају за савлађивање разних природних препрека у наступању и повлачењу. У таквим приликама на леђа товарних коња причвршћивани су митраљежи, минобацачи, муниција и командовано је да крену преко јендека, баруштина, да савлађују вештачке и живе ограде. Коњовоцима је, без

сумње, било иајтеже кад зачују повик командира да коњи галопирају под теретом који им је повијао леђа, али одустајања није било. Увежбавање савлађивања препрека касније се вишеструко исплатило, јер су коњовоци и коњи, према оној народној, били кадри стићи и утећи и на страшном месту постојати...

Прилично се оскудевало у самарима за товарне коње и осталом прибору. Добијено је, истина, више приручних самара, али они нису били прикладни за коњска леђа и наменски терет. Коњаници су размишљали како да их прилагоде стварној намени, затражили су да ковачи искују разне држаче, споне за гшстоља оруђа, митраљеза и кутије муниције. Све је то, према замисли појединих коњаника, причвршћивано на самаре и осигуравало је драгоцене терет.

У току фебруара 1945. године Трећи дивизион оспособио се, кроз интензивну војну и политичку обуку, за жешће окршаје, насилна извиђања и садејство са осталим дивизионима и ескадронима. Штаб бригаде био је задовољан што је новоформирана јединица оспособљена за самостално и здружено увођење у ватрене обрачуне са непријатељем. Чекао се тренутак да се то практично оствари.